

КОНСПЕКТИВНИЙ ВИКЛАД ОКРЕМИХ ПРАЦЬ З ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ (ДРУГА ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ)

Тетяна Ворова 

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

THE CONCISE EXPOSITION OF SOME WORKS ON THE THEORY OF TRANSLATION (THE SECOND HALF OF THE XX-th CENTURY)

Author: Tetiana Vorova 

Abstract.

Translation, as a type of human activity, dates back to ancient times. In this capacity, it has always played a significant role in the history of culture of different peoples and world culture as a whole. At present, the translation activity in all its varieties has acquired an unprecedented scope due to the increasing intensity of international contacts, the globalization of economic relations, and the erasing of barriers and boundaries in personal communication. In this context, our time can be called the era of translation and translators.

Modern studies of translation can be figuratively represented as a kind of crossroads at which the theoretical concepts intersect at different angles, and the research methods are characterized by great diversity and close connection with psychology, cultural studies, and literary criticism. At the same time, the linguistic platform based on linguistics remains, perhaps, the main one, requiring its own, special approach and understanding. In modern

research, the focus of attention is increasingly moving from the structures of language systems and their features to the understanding and use of language as a means of speech and interlingual communication, to the semantic side of speech works, the connection of language with thinking and culture.

The linguistic studies represent a significant volume in modern studies of translation, therefore we deliberately limit our review to a small group of classical works of the mid-twentieth century and regretfully miss the excellent works of other authors. After reaching steep heights, it always makes sense to stop in order to inspect the studied space and to outline the boundaries of the traversed path, so that it would be easier for the newcomers to perceive and master the unknown horizons of scientific research in the field of the studies of translation.

ВСТУП

Сучасне перекладознавство як теоретична дисципліна та перекладацька діяльність як практика включають, насамперед, комунікативно-мовні аспекти перекладу. Пріоритет лінгвістичної концепції визначається самим характером та результатами перекладу, хоча завжди варто мати на увазі багатогранну, багатоаспектну, інтердисциплінарну основу цього складного виду діяльності. За такого підходу різні теорії перекладу можуть бути зведені (у своїй переважній більшості) до чотирьох основних сфер – лінгвістичної, філологічної, соціосемантичної, комунікативної.

Специфіка кожної із зазначених сфер може бути коротко визначена в такий спосіб. Філологічний тренд займається зіставленням, відповідністю, адекватністю тексту-перекладу і тексту-оригіналу і базується на філологічній інтерпретації, еквівалентності перекладених текстів в результаті застосування методу аналізу змісту та структури тексту в загальних межах тексту, що розробляється.

Використання лінгвістичного тренду є закономірним, якщо фокус уваги переноситься на змістовну різницю між оригіналом та перекладом (природно, написаних двома різними мовами). І тут стає виправданим залучення психологічного і навіть філософського підходу до створення якісного перекладу.

Мовні особливості, що впливають на культуру та людське мислення, лежать в основі соціосемантичного тренду з концентрацією уваги на вербальній комунікації. А комунікація нерозривно пов'язана і з соціальними аспектами, і з взаємодією різних знакових систем (кодів) у мовному спілкуванні.

Комунікативний тренд оперує такими поняттями, як повідомлення, джерело, зворотний зв'язок, рецептор, комунікант, при цьому неминуче виникає необхідність кодування / декодування повідомлення. Так чи інакше, комунікаційний тренд охоплює різні процеси перекладацької діяльності та, відповідно, використання мови у цих процесах. Варто окремо відзначити, що зазначений тренд тісно пов'язаний із соціолінгвістикою та мовними функціями.

У цілому в центрі уваги фахівця в перекладознавстві знаходяться питання: а) загальної теорії перекладу та зафіксованих закономірностей, які можна виявити у найрізноманітніших варіантах перекладу на будь-якій мовній платформі, б) приватної теорії перекладу, які стосуються конкретних перекладацьких труднощів при використанні окремих видів перекладу.

У будь-якому разі вчений має справу з декількома незмінними базовими

рівнями міжмовної комунікації: початковий текст, процес перекладу, кінцевий текст перекладу (останній етап може бути замінений на рецептора перекладу, для якого призначений кінцевий перекладацький текст).

Завдання перекладу

Вважається загальноприйнятою точка зору, що головним завданням перекладу є найбільш повне та адекватне відтворення початкового тексту засобами мови, якою перекладається текст-оригінал. Теоретично допустимі можливості та практично досяжні рівні збігу (або суміщення) текстів оригіналу та перекладу, відмінність та подібність двох мовних та культурних систем, тип перекладеного тексту та особливості передбачуваного рецептора – всі ці аспекти знаходяться в центрі уваги вченого-перекладача. Однак найважливішим і суттєвим для дослідника, мабуть, є розробка та використання об'єктивних методів структурного, змістовного, текстового зіставлення на платформах різних мов.

Мета перекладознавства

Метою теоретичного перекладознавства є дослідження самого процесу перекладу, що базується на певних технічних прийомах, виробленої перекладацької стратегії, розумових операціях практикуючого перекладача. При вивченні та аналізі перекладацького процесу використовуються теоретичні схеми та моделі, розробляється алгоритм (інакше кажучи – етапи та кроки) для переходу від тексту-оригіналу до тексту-перекладу (перекладацькі трансформації), для досягнення якісного результату застосовуються психолінгвістичні експерименти.

При цьому основною метою, яку переслідує перекладач, є досягнення еквівалентності тексту-перекладу та забезпечення найрезультативнішої перекладацької стратегії, що допомагає досягненню поставленої мети. Такий підхід передбачає гнучкі рамки вільного вибору варіантів стратегій перекладу стосовно тексту-оригіналу. Мірилом успіху служить підсумковий текст перекладу, який підтверджує досягнення певної практичної мети та якість перекладу.

Початковий текст може трансформуватися під час перекладу залежно від рецептора перекладу, це може спричинити внесення до перекладу певних змін для адаптації до мовних (або культурних) вимог рецептора. Зазначимо, що для перекладача завжди типовим є прагнення до відтворення бажаного впливу на рецептора перекладу, до досягнення комунікативного ефекту в тексті, що перекладається, і його адаптації до вимог тієї людини або групи людей, для яких даний текст призначений.

Теоретичне обґрунтування перекладацької діяльності має величезне

практичне значення, тому що теоретична платформа надає перекладачеві незмінно стабільні професійні вміння, навички та компетенції, забезпечуючи цінні знання під час вирішення практичних завдань. При цьому вивчення праць теоретиків перекладу становить важливу частину підготовки майбутніх перекладачів, тому оглядове, конспективне викладення основних робіт фахівців перекладознавства може певною мірою полегшити знайомство з теоретичними трендами та допомогти засвоєнню величезного інформаційного пласта.

У нашій статті пропонуються деякі з найбільших і найвідоміших праць вчених другої половини ХХ ст., тому що саме на той проміжок часу припадає процес кристалізації певних базових концепцій перекладу, які заслужили на визнання та отримали підтримку серед фахівців-перекладачів. Лімітовані межі статті надають можливість подання лише коротких характеристик робіт поряд із загальним уявленням про їх зміст, але не гарантує повноти презентації теоретичної платформи та широти висвітлення впливу на сучасне перекладознавство.

Підкреслимо, що вибір поданих нижче теоретичних праць є досить довільний, не підпорядковується будь-якій системі, не передбачає зіставлення та визначення їхньої цінності та вагомості щодо один одного.

1. Проблеми перекладу у теоретичних дослідженнях.

Праці французьких та канадських фахівців

У нижченаведених розділах представлена спроба опису в короткій формі теоретичних платформ, ідейної різноманітності та відмінності підходів авторів другої половини ХХ століття – майстрів теорії про переклад.

Наш огляд розпочнемо з робіт вчених-франкофонів. Варто зазначити, що розвиток теорії перекладу у Франції необхідно розглядати паралельно з вивченням теорії перекладу в Канаді, тому що канадські фахівці переважно були франкомовними; крім цього, вони були ідейно пов'язані з дослідженнями їхніх французьких колег, що належали до Паризької школи перекладознавства.

У перекладознавстві праці французькою мовою з'явилися, мабуть, у числі перших, а ідеї, що в них розвивалися, істотно вплинули на становлення цієї науки. Особливо сильний і значний вплив на подальші дослідження справили роботи Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, а також Ж. Мунена, який використовував лінгвістичний підхід до проблем перекладу.

Для франко-канадського ареалу перекладознавства типовим є застосування і власне лінгвістичної концепції перекладу, і значної

інформаційної бази психології та психолінгвістики. Характерною рисою багатьох опублікованих робіт є бажання поєднати теоретичні концепції та постулати з практичними завданнями під час підготовки майбутніх фахівців-перекладачів.

2. Зіставлення та стиль. Порівняльна стилістика Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне

Коли йдеться про теорію перекладу у франкомовних країнах, у пам'яті негайно спливає праця канадських фахівців Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне «Порівняльна стилістика французької та англійської мов. Метод перекладу» (1958) [27], що надала стимул до публікації серії робіт, в яких описано використання методики аналізу перекладів на матеріалі інших пар мов, спочатку запропонованої у фундаментальній роботі Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне з лінгвістичної теорії перекладу. Крім фундаментальності, для цієї книги характерні чіткість структури та аналітики.

Позначивши основи та принципи теорії перекладу терміном *зіставна стилістика*, автори наполягають на переважно інтуїтивному характері перекладу; проте далі вони розвивають свої ідеї на науково-лінгвістичній платформі, на якій і має базуватися переклад з однієї мови на іншу. Як наслідок, логічною є думка, що перекладознавство необхідно вивчати в рамках сучасного мовознавства з використанням відповідних лінгвістичних термінів. Лінгвістична платформа вибудовується на концепції Ф. де Соссюри про співвідношення мови та мовлення, значення та значущості знака, двосторонності мовного знака.

Автори вважають важливим диференціювати ситуації з обов'язковим або необов'язковим використанням мовних форм у мовленні, тому що в одних випадках у перекладача виникає вимушена необхідність застосування певних мовних форм, у той час як в інших він може вибирати варіанти на свій розсуд.

У аналізованій роботі стилістика поділяється на внутрішню (пов'язану з когнітивними та афективними мовними компонентами та їх взаємодією) та зовнішню (що вивчає зіставлення мовних засобів вираження думки у двох та більше мовах).

У процедурі перекладацького аналізу відокремлюються такі етапи: виділення одиниць перекладу, рівнів аналізу та самих технічних прийомів. Одиниці деталізуються на функціональні (з єдиною граматичною функцією), семантичні (з однаковим лексичним значенням), діалектичні (що фокусують увагу на хід думки), просодичні (з однією модуляцією інтонації). Одиниці перекладу можуть бути прирівняні до думки, фразеологізму,

словосполучення, слова, частини слова (морфеми), стаючи різнорівневими еквівалентами або відповідностями тексту-оригіналу.

Серед рівнів аналізу виділено зіставлення лексичних одиниць, способи розташування даних одиниць, розгляд семантичної організації двох текстів (у плані розвитку думки, емфатичних конструкцій, структури абзаців та ін.).

Серед технічних прийомів перекладу варто виділити прийоми прямого перекладу та прийоми непрямого перекладу. Прямий переклад передбачає наявність дослівного перекладу, запозичення, кальки, а непрямий переклад – транспозиції, модуляції, еквівалентності, адаптації.

Кожен з технічних прийомів перекладу використовується по відношенню до одиниць перекладу на всіх рівнях аналізу і детально розбирається у розглянутій роботі на основі численних зіставлень французької та англійської мов; серед них переважають зіставлення граматичних категорій (час, число, модальність, стан).

Порядок слів у тексті-оригіналі та тексті перекладу, а також види логічних зв'язків між висловлюваннями диференціюються залежно від вираження ідей у реченні, ілюструючи цим психологічні особливості франкомовних та англомовних співрозмовників. У цьому відношенні також показовими є варіанти модуляції та еквівалентності під час змін смислової структури речення після перекладу, логічні ракурси вихідних та перетворених структур.

У цілому аналізована робота містить великий фактичний матеріал, панорамно демонструючи плідне дослідження теорій перекладу для різних пар мов; деякі з авторських ідей знайшли відображення у подальших працях з перекладознавства.

3. Робота Ж. Мунена про перекладознавство

Ще однією фундаментальною роботою в галузі перекладацької проблематики є праця французького лінгвіста Ж. Мунена «Теоретичні проблеми перекладу» (1963) [16]; після ґрунтовного опрацювання вона була опублікована 1979 р. під назвою «Лінгвістика та переклад»: як видно з назви даного видання, робота пов'язана з широким спектром питань, що стосуються взаємозв'язку теорії перекладу та мовознавства.

Виходячи начебто з протилежної точки зору і задіявши поняття та методи сучасного мовознавства, автор прагне показати лінгвістичну теорію перекладу як приватну теорію мовознавства. З самого початку можливість перекладу представлена як завдання, яке неможливе для вирішення у плані сучасних концепцій про мову внаслідок кількох великих бар'єрів – семантичної специфіки знаків у мові, суперечливості бачення світу на

мовному рівні під час відображення матеріальної реальності, дуже різнопланова диференціація цієї реальності у культурах носіїв мови.

Автор передбачає наявність у сучасному мовознавстві наївної тези про мову як про нескінченний інвентарний список ярликів для ідентифікації відповідних об'єктів, тому різні слова сприймаються як різні ярлики під час позначення одних і тих же об'єктів реальності. При цьому підкреслюється, що значення знака мови не має високого ступеня об'єктивності, внаслідок цього лінгвістичний аналіз можливий лише щодо формальної сторони мови. Якщо відмінність слів у різних мовах зводиться до розбіжності словесної форми, то переклад у такому разі має зводитися до простого заміщення однієї форми на еквівалентну іншу, і відрив значення від об'єктивного опису споруджує відчутний бар'єр у процесі перекладу.

Наступний лінгвістичний бар'єр для еволюції теорії перекладу споруджується на тому положенні, що мислення і логіка у людей-носіїв різних мовних систем – не може бути однаковою, що неминуче призводить до появи у цих людей власної, специфічної картини світу, що виражається і відображається лише за допомогою своєї рідної мови. Ця концепція (бачення світу) передається від покоління до покоління через мовні форми, властиві цій конкретній мові. Отже, одну концепцію світу, створену мовною системою серед носіїв однієї мови, неможливо ототожнити з баченням світу через іншу концептуальну призму іншої мови; як наслідок, виключається можливість коректної передачі змісту тексту-оригіналу у тексті перекладу.

Ще одним бар'єром для розвитку теорії та практики перекладу служить теза, що висувається соціолінгвістикою, про значні та великі етнокультурні відмінності (що стосуються психології, звичаїв, ставлення до реальності тощо), які неминуче проступають через текстову тканину перекладуваної інформації.

Тексти, пов'язані зі специфікою матеріальної, соціальної, релігійної та інших сфер культури у представників різних цивілізацій (разом з відмінностями їх мовних систем), можуть постати перед поглядом перекладача як важко перекладні або майже неперекладні.

Позначивши головні бар'єри, що зустрічаються під час перекладу, автор переходить до деталізації самого процесу перекладу та перекладацької аналітики (мовної структури, синтаксичних аспектів, єдності лексичного складу та унікальності світосприйняття, множинності культур та ін.) за допомогою лінгвістичної термінології та лінгвістичного підходу. Наприклад, під час практичного перекладу передача значень слів з тексту-оригіналу стає можливою після виділення у знаку мінімальних смислових елементів, які

позначені як фігури змісту. Застосування таких смислових елементів веде до коректного зіставлення значень слів у різних мовах і уможливорює переклад текстів з однаковим набором смислових компонентів.

Труднощі проблем перекладу у зв'язку з існуванням множинності культур вирішуються по-різному, хоча фахівці сходяться на думці про обмежений характер цих труднощів. Крім цього, лінгвістами виявлено безліч мовних універсалій, що описують екологію, довкілля, світосприйняття, психічну організацію різних народів, так само як і спільність відображуваних об'єктів і ситуацій: конвергенція цивілізацій, культур, мов – цілком типове явище в сучасному світі, що сприяє перекладацькому процесі. Знання сучасних реалій та поінформованість про різнохарактерні етнографічні дані можуть, без жодного сумніву, допомогти у подоланні труднощів перекладу, пов'язаних з реаліями та особливостями іншомовної культури.

Такий самий підхід – можливість використання універсалій – спостерігається і стосовно феномену, пов'язаного з функціонуванням різних систем граматичних структур мов. У цьому випадку використання такого підходу обґрунтовано спільністю функцій та типів граматичного зв'язку, можливістю зіставлення (або знаходження близького еквівалента) різних структур, притаманних однакових ситуацій.

Автор вважає, що спілкування за допомогою перекладу можливе, хоча воно і пов'язане з подоланням численних бар'єрів лінгвістичного та нелінгвістичного плану, тому терміни *перекладності* або *неперекладності* тексту мають дуже абстрактне наповнення.

В цілому у межах своєї роботи автор не лише показує бар'єри, що існують у перекладознавстві, а й демонструє можливості сучасної лінгвістики, що сприяє об'єктивності оцінки точності перекладу, ступеня подібності та відмінності тексту-оригіналу та тексту-перекладу, їхньої комунікативної значущості.

4. Теорія інтерпретацій Д. Селескович та М. Ледерер

Широкої популярності набула теорія інтерпретацій або інтерпретаційна теорія Д. Селескович, що базується на особистих спостереженнях автора за усним та синхронним перекладами. Пізніше авторські ідеї було оформлено у роботі «Інтерпретувати для того, щоб перекладати» (1987) [24], виданої разом із М. Ледерер. Інтерпретаційна теорія Д. Селескович та М. Ледерер була швидко підхоплена та активно розвивалася деякими іншими вченими.

Теорія Д. Селескович базується на лінгвістичній основі, а саме: існуванні зв'язку між мовою та мисленням, сприйнятті мовного знака як звукового

образу (або *те, що означає*) і значення (або *те, що означене*). Об'єднання мовних знаків (*те, що означає, і те, що означене*) можуть бути представлені як мовні одиниці, які зберігаються пам'яттю певної мовної спільноти (всередині цієї спільноти конкретна мова виконує комунікативну функцію).

Комунікація починається з найпростіших мовних одиниць, які укріплюються до рівня мовленнєвих висловлювань і текстів. Однак текстова наповнюваність не може бути зведена до механічного підсумовування значень мовних одиниць, тому що на зміст висловлювання завжди накладаються ряди додаткових факторів (час, місце, обстановка спілкування комунікантів, їх емоції, почуття тощо), тому на вихідне висловлювання можуть накладатися додаткові нюанси сприйняття залежно від конкретної ситуації, в результаті комбінаторики різних ситуативних компонентів вийде інша смислова наповнюваність із різницею у перекладі.

Важливим фактором, що добре доповнює лінгвістичну платформу перекладу, є психологічна база, яка також підтверджує необхідність відокремлення сенсу висловлювання від його мовних одиниць. Психологи стверджують про поширеність факту запам'ятовування комунікантами сенсу висловлювання та ігнорування його мовної форми. Отже, головним завданням доброго перекладу також є передача смислового наповнення висловлювання і навмисне зневага дослівним (слово в слово) перекладом.

В якості ще одного психологічного фактора, що впливає на якісний переклад, вказується наступне: зміст висловлювання має підтверджуватись і поєднуватись з високорівневими пізнаннями слухача, оскільки мовленнєва фраза необов'язково може повністю збігатися зі змістом мови, тому вбрання думки в коректну, належним чином відшліфовану форму є запорукою правильного розуміння мовного висловлювання як усередині ситуації, так і поза певним контекстом.

Вищенаведена теза підводить до ключового становища всієї аналізованої інтерпретаційної концепції, тому що, відповідно до думки автора, тлумачення та вилучення сенсу (без урахування його мовної форми) і є його інтерпретація. У доброго перекладача подібний процес проходить на інтуїтивному рівні: майстер завжди утримує в пам'яті сенс, що підлягає перекладу, і уникає акцентування уваги на значеннях мовних одиниць, які лише спотворюють переклад. Отже, під якісним перекладом мається на увазі процес інтерпретації мовлення або тексту, при цьому основна увага приділяється ідеям, що містяться в них, а не їх мовному оформленню.

Ця концепція є гарною підмогою у роботі перекладача-синхроніста, у якого завжди спостерігається дефіцит часу для мовного аналізу мовлення,

тому тимчасовий дефіцит компенсується безпосереднім схоплюванням основного сенсу та його інтуїтивною інтерпретацією під час перекладу.

У перекладача письмових текстів (чи друкованої продукції) спостерігається інший стан справ: людині не можна відкинути фіксований текст, спонтанно приписавши йому інтуїтивні сенси через розірваний зв'язок між особистістю перекладача і комуніканта. Результатом цього може бути ризик втратити основний зміст текстового повідомлення, тому що перекладач повинен надто заглибитися у детальний аналіз форми тексту-оригіналу на шкоду його смислового наповненню.

Загалом автор інтерпретаційної теорії вважає, що запропонована концепція однаково ефективна для обох видів перекладу – усного та письмового, хоча при письмовому перекладі фахівцеві доведеться дещо подовжити сам перекладацький процес: спочатку прочитати якийсь уривок тексту, подумки викласти сенс, як би «схопити» його, обміркувати запровадження деяких необхідних деталей мовної форми й після цього письмово зафіксувати отриманий текстовий варіант.

Якщо все ж таки при перекладі й виникають труднощі з якимись мовними одиницями чи структурами, то це вже проблема, яка пов'язана з мовною компетенцією перекладача та ґрунтовністю його знань, тому що перекладач повинен легко розуміти та вільно володіти іншомовним мовленням.

Додатково вкажемо, що співавтор Д. Селескович – М. Ледерер – має власну монографію «Теоретичні основи синхронного перекладу» (1981) [15], яка певною мірою доповнює інтерпретаційну теорію перекладу. Хоча основна увага в роботі приділяється проблемам синхронного перекладу, автор вважає свою теоретичну концепцію корисною також і для письмового перекладу.

У роботі розглянуто вісім етапів синхронного перекладу, які можуть здійснюватися у послідовному порядку (як це викладено в монографії), паралельно один одному або у різноманітній комбінаториці: а) сприйняття усного мовлення; б) розуміння почутого; в) інтеграція смислових одиниць із попереднім знанням, отриманим із повідомлення мови-оригіналу; г) формування висловлювання мовою перекладу з пам'яті; д) відновлення одиниць висловлювання на платформі іноземної мови з допомогою вибору прямих відповідностей; е) відновлення одиниць висловлювання з допомогою пошуку слова висловлювання понятого; ж) слуховий контроль за мовленням перекладача; з) усвідомлення контекстної ситуації.

Необхідність деталізованого опису ситуацій обґрунтовується особливостями

сприйняття мовлення (швидкість, неповнота, коливання, паузи, граматичні неправильності тощо).

Під час опису процесу синхронного перекладу автор підкреслює його відмінність від письмового перекладу в такому аспекті, як точне знання та уявлення про людину, якій адресована інформація, що перекладається. При цьому важливо пам'ятати, що перекладач має справу не з мовними одиницями, а з сенсом, що виникає з тексту. Тому у разі неповноти почутих усних висловлювань перекладач може без особливих труднощів заповнити пропущене, що, звичайно ж, полегшує сприйняття мовлення.

Крім того, за наявності гарної пам'яті перекладач завжди зможе доповнити або збагатити почуту інформацію за рахунок власних знань. Нарешті, в усному висловлюванні навряд чи є у повному обсязі опис об'єкта, скоріш є лише деякі його характеристики, які й передаються адресату, щоб одержати ставлення до ситуації загалом. На основі цього автором формується теоретичний концепт про синекдоху (нагадаємо, що синекдохою називається явище заміни цілого його певною частиною).

Отже, яким чином спрацьовує концепт синекдохи при перекладі? Припустимо, що у основі визначення об'єкта лежить якась його ознака; в цьому випадку в значенні слова прописаний не сам об'єкт, а лише одна (втім, можливий варіант навіть кількох) його ознака (або ознак). Це якраз і буде синекдохою, коли ціле (якогось об'єкта) визначається і називається через ознаку (або частину).

Такий самий прийом можна застосувати не тільки стосовно окремого об'єкта, але й до тексту (або висловлювання). В даному випадку пропонується наступний ланцюжок: із загального сенсу висловлювання виділяється його кореневе значення, яке не тотожне значенням мовних одиниць із конкретного висловлювання і може значно від них відрізнитися. Мета перекладача – передача того, що він зрозумів із загального сенсу висловлювання, тому він повинен абстрагуватися від буквалізму і не аналізувати всі слова, а вловити загальний зміст повідомлення, що передається, і забезпечити розуміння його сенсу (часто це відбувається спонтанно).

Хоча особливо обговорюється, що чіткість і ясність розуміння сенсу повідомлення ще не означає такий самий точний і акуратний переклад, але це питання вже стосується професійної майстерності самого перекладача.

Особливо наголошується на необхідності чіткого розмежування інтерпретації тексту та інтерпретації сенсу. Якщо інтерпретація тексту з метою передачі його значення входить у коло обов'язків перекладача, то

інтерпретація сенсу (тобто деякі оцінки, асоціації, висновки) далеко виходить за межі дій, обов'язкових для виконання перекладачем.

В цілому інтерпретаційна теорія перекладу, що базується на концептах диференціації мови та мовлення, багатозначності мовних одиниць, відсутності тотожності між змістом висловлювання та його мовним змістом, презентує теоретичне обґрунтування для виправдання інтуїтивності як панівної тенденції у професійній перекладацькій діяльності.

Слабка сторона інтерпретаційної теорії перекладу проглядається у перебільшенні, гіпертрофуванні ролі інтуїтивно-безпосереднього у мовленні. Здається цілком очевидним, що швидкість інтуїтивного розуміння виникає під час перекладу щодо простих повідомлень чи текстів. Зрозуміло, що екстремальна робота перекладача-синхроніста часто вимагає від нього передачі основних думок комуніканта, що робить допустимим свого роду ретушування можливих перепусток або застережень у реченні.

Однак подібний підхід під час зустрічі зі складними, багатоаспектними текстами в процесі письмового перекладу навряд чи буде плідним: суб'єктивна думка перекладача про коректність перекладу може бути позбавлена об'єктивних підстав, тому що текстова багаторівневість і багат шаровість явно вимагають відповідного всебічного аналізу з метою виявлення реального змісту.

Тому передбачається, що перекладач письмових текстів старанно працює зі словниками під час аналізу тексту-оригіналу з єдиною метою найточнішої передачі контенту і змісту.

Не зовсім коректною є думка про неповторність усного висловлювання для кожного нового комуніканта, тому що на суб'єктивність інформаційного повідомлення напластовується і та інформація, яка є спільною для якогось співтовариства, що використовує конкретну мову як засіб комунікації (інакше стає неможливою будь-якого роду спільна діяльність).

Можна також висунути заперечення щодо тези про суто інтуїтивне сприйняття усного мовлення при синхронному перекладі: у той час, коли перекладач бачить у своїй діяльності лише безпосереднє (без урахування мовного змісту) сприйняття, насправді відбувається швидке розпізнавання та інтерпретація мовних одиниць, що, безсумнівно, сприяє правильній передачі мовного та змістового висловлювання.

5. Теоретична робота про переклад Ж. Деліла

Теоретична концепція ще одного фахівця у галузі перекладознавства – Ж. Деліла – відображена у роботі «Аналіз дискурсу як методу перекладу»

(1984) [7] і також базується на інтерпретаційній теорії перекладу.

Диференціюючи мовний та комунікативно-мовленнєвий підходи, автор бачить у перекладі інтелектуальний процес відображення живої думки в мовленні – процес, який базується на виділенні сенсу з подальшою інтерпретацією та перефразуванням з метою отримання цілісності повідомлення.

Автор ділить перекладацький процес на: а) розуміння; б) перефразування; в) аналіз. Розуміння, відповідно до авторської думки, нерозривно пов'язане з дешифруванням знаків у початковому тексті, визначенням сенсу з конкретного контексту, і, нарешті, розумінням заголовка (за наявності) початкового тексту.

Мовні одиниці вважаються об'єктом аналізу та складовою процесу розуміння. На етапі перефразування здійснюється презентація отриманого сенсу в повідомленні, при цьому для перекладача дуже важливо вміти міркувати за аналогією (тобто встановлювати схожість понять) і володіти досвідом перевербалізації (тобто відтворення сенсу тексту-оригіналу мовою перекладу).

На стадії аналізу остаточно обрані варіанти перекладу розглядаються з точки зору їх прийнятності (сенсу, логічності, метафоричності, інтонації). Загалом, у цьому процесі показані конкретні шляхи реалізації інтерпретації.

Цікава спроба автора пов'язати свою теорію з феноменом білінгвізму та метою підготовки перекладачів. На відміну від білінгвіста, який володіє двома мовами на побутовому рівні в повсякденному, рутинному житті та поза професійною діяльністю, перекладач має справу з другою мовою на усвідомленому рівні, при цьому для нього обов'язковою умовою є знання письмових та усних норм мови, розуміння аналогій, вилучення сенсу шляхом логічного міркування та аналізу.

Професійна підготовка перекладача має вибудовуватися як багатформний, різноманітний процес комунікації з одного боку та розвиток власне умінь перекладу з іншого. Надзвичайно важливо, щоб практика майбутнього перекладача була пов'язана не з ізольованими фразами, а з реальними повідомленнями та текстами, орієнтованими на певну аудиторію з метою вирішення конкретних комунікативних завдань. Отже, і перекладацька підготовка має базуватися на системі переважно комунікативних вправ, а не чисто лінгвістичних.

За такої системи підготовки для кожної вправи вводиться вказівка про мету виконання завдання, наприклад: мета розвитку вміння чіткого розуміння тексту для перекладу, розрізнення значення та сенсу, розкриття

змісту зв'язкового тексту. Спочатку слід навчати перекладу окремих слів і словосполучень з конкретного тексту, а потім самого тексту різними учнями з обов'язковим подальшим порівнянням результатів перекладів.

При виконанні вправи з метою розкриття змісту зв'язного тексту рекомендуються системні запитальники, орієнтовані на розпізнання структури та стилю тексту, опис екстралінгвістичних фактів, розрізнення сенсу та алюзії, роботу з лексичними нюансами мовних одиниць.

Особливого роду вправи націлені на розвиток вміння з найбільшим масштабом застосовувати багатство мови перекладу: в даному випадку припустимо перероблення погано написаного тексту з попутним стилістичним редагуванням, пошук ідіом та фразеологізмів замість зазначених, використання стереотипів та кліше та ін.

У цілому автор значно сприяв розширенню сфери застосування інтерпретаційної теорії перекладу; при цьому він акцентував увагу і на самих мовних аспектах перекладу, тому що мав намір розробити засоби практичного використання теоретичних концепцій при навчанні майбутніх перекладачів не тільки в галузі усного, а й письмового перекладу.

6. Еволюція теорії перекладу у роботі Ю. Найди

На тлі швидкого розвитку теорії перекладознавства вченими-франкофонами спочатку не так яскраво виглядали здобутки американських фахівців середини – другої половини ХХ ст. Однією з можливих причин цього було визнання ними тези про неможливість адекватного перекладу внаслідок абсолютної несумісності «картин світу», що вибудовуються на платформах різних мовних систем та відповідних словникових баз; як результат – слабка увага до актуальних питань теорії та практики перекладу. Серед публікацій варто відзначити статті Ч. Вєгліна «Багатоступеневий переклад» (1954) [28], Дж. Касагранде «Кінець перекладу» (1964) [4], У. Куайна «Значення та переклад» (1959) [22] та ін.

Проте саме у США виявився блискучий талент Ю. Найди у сфері синтаксичної та семантичної проблематики перекладу. Визначний лінгвіст Ю. Найда займався питаннями перекладу біблії на багато мов, накопичення багаторічного досвіду в цій галузі сприяло появі різних його робіт з перекладу, серед них чільне місце належить праці «До науки перекладати» (1964) [19] з аналізом фундаментальних питань перекладацької теорії.

Автор вважав, що основні проблеми перекладу пов'язані з мовною семантикою: це розгляд мовних знаків як системи, відсутність обґрунтованості застосування мовного знака щодо об'єкта, відсутність

обґрунтованості у поділі дійсності мовними та мовленнєвими знаками, диференціація організації знаків за змістом у різних мовах. Цим та іншим проблемам відводиться чільне місце у роботі.

Лінгвістичний підхід при перекладі тексту-оригіналу дозволяє виявити набір семантичних елементів, який зіставлятиметься з набором елементів мовою перекладу з подальшим визначенням його еквівалентності. Ці елементи розглядаються в лінгвістичному, референтному та емоційному планах значень мовних одиниць.

Вивчення лінгвістичного значення сфокусовано на таких функціональних класах слів та морфем, як об'єкти, події, абстракти та релятиви. Відносини між ними виявляються через зведення мовних одиниць до ядра, тобто найпростішої структурної семантичної основи.

У процесі перекладу автором виділяються три етапи – аналіз, перенесення, переструктурування. Переклад лінгвістичного значення починається з приведення оригіналу до структурного ядра (етап аналізу), потім здійснюється співвіднесення значень цих найпростіших структур з такими ж значеннями мовою перекладу (етап перенесення), після чого реалізується перетворення ядерних структур на стилістично прийнятні структури в тексті (етап переструктурування).

В якості референтних значень розглядаються ряди слів, що представляють як семантичні системи, так і семантично ізольовані слова. Диференціація значень багатозначних слів здійснюється за допомогою семантичних маркерів, при цьому допускається відсутність збігу і розбіжність референтного значення слів для тих самих об'єктів на різних мовах.

Щодо емоційних значень пропонується застосовувати метод структурних опозицій, які виявляються у формі вже готових моделей (з наявністю встановленого емоційного значення) або у формі безпосередньої реакції носіїв мови.

При описі комунікаційного процесу використовується термінологія інформаційної теорії та у перекладознавстві вводиться концепт інформаційного навантаження.

Автор виходить з того, що розуміння повідомлень комунікантами відбувається внаслідок достатку, надмірності мови. У той же час мовленнєва надмірність неминуче включає в себе важку для сприйняття інформацію через несподіване введення нових елементів, рідко використовуваних слів, незвичайного синтаксису і т. п.

При розшифровці та перекладі такого повідомлення перекладач повинен прагнути зберегти легкість декодування паралельно з достатнім (але

не надмірним) ступенем надмірності, пам'ятаючи про уникнення зайвого інформаційного навантаження. Цим же фактором пояснюється небажаність буквального перекладу, що ускладнює розшифровку та перевантажує повідомлення надмірною інформацією.

Ще одним значним авторським внеском у теорію перекладу є розробка положення про перекладацьку еквівалентність. Автор виділяє динамічну та формальну еквівалентність. Динамічна еквівалентність сфокусована на сприйнятті тексту рецептором (читачем) та його реакції на переклад тексту. Для цього текст ретельно адаптується до лексико-граматичних стандартів мови перекладу, ніби він був написаний безпосередньо носієм мови. Тим самим створюється найбільш можливий ступінь близькості природних еквівалентів тексту-перекладу та тексту-оригіналу, що у свою чергу призводить до рівності реакції рецепторів на конкретну інформацію.

Формальна еквівалентність повністю сфокусована на збереженні абсолютної тотожності перекладу тексту-оригіналу та перекладеного тексту з метою забезпечення максимальної точності зіставлення та відтворення (аж до найдрібніших деталей) інформації з різномовних текстів.

При такому варіанті перекладу еквівалентність отримують шляхом скрупульозного заощадження всієї лексико-граматичної платформи тексту-оригіналу, починаючи від обов'язкової безпеки пунктуації та поділу на абзаци і закінчуючи резервацією частин мови та відсутністю перестановок членів речення.

Різного роду відхилення від духу та літери тексту-оригіналу пропонується пояснювати у спеціальних виносках, калькувати стабільні словосполучення та ідіоми, загалом застосовувати принцип конкордансу або однакової відповідності значень одних і тих же слів.

Подібного роду підхід є далеким від природності викладу інформації носієм мови, маючи на думці наявність якоїсь форми неповноцінності та сумнівної цінності такої еквівалентності.

Дуже цінною стороною аналізованої праці є багатство лінгвістичного матеріалу, що застосовується для демонстрації різних видів перетворень, перекладацьких модифікацій, типів відповідностей та розбіжностей між висловлюваннями у двох мовах.

Надалі теоретична концепція Ю. Найди отримала конкретизацію та деталізацію у практичному посібнику для перекладачів «Теорія та практика перекладу» [20], опублікованого у співавторстві з Ч. Тейбером.

Численні публікації Ю. Найди в області перекладу отримали сприятливі відгуки, залучили багатьох послідовників і прихильників, надали значний

вплив на еволюцію лінгвістичного перекладознавства, послужили платформою для створення плідної теоретичної школи, що базується на практичному досвіді засновника цієї школи та його наукових поглядах.

Хоча формально Ю. Найда належить до прихильників методу структурного аналізу, у своїх роботах він багато в чому орієнтується на семантичну проблематику, що сприяло успішному поєднанню перекладацької практики (і, звичайно, теорії) з лінгвістикою.

Характерною особливістю та відмінною рисою перекладацької школи Ю. Найди є те, що вона утворилася в результаті багаторічної, цілеспрямованої, практичної авторської діяльності в галузі перекладу біблії, і вже досвід цієї роботи сприяв згодом формуванню лінгвістичних поглядів автора.

Автор добре продемонстрував, що внаслідок існування значних культурних, етнічних, побутових відмінностей у житті різних народів неминуче виникає потреба у культурно-етнічній адаптації перекладу.

І все-таки основна увага концентрується на комунікативному впливі перекладених біблійних текстів на рецептора, тому що автором вважається, що коректний переклад цих текстів має силу прилучення до віри в Бога. Отже, перекладач завжди має бути націлений на реакцію рецептора стосовно текстів перекладу, тому що ця реакція є мірилом якості перекладу.

Саме такий підхід призвів до появи та просування концепції динамічної еквівалентності, що сприяє реалізації основної функції перекладу – створенню повноцінного тексту-перекладу, адекватного (на комунікативному рівні) тексту-оригіналу. Цей фактор дає право оцінювати динамічну еквівалентність набагато вище за формальну еквівалентність.

Загалом школа перекладу Ю. Найди справила глибокий вплив на формування та еволюцію лінгвістичної теорії перекладу та залучила багатьох прихильників у свої лави.

7. Праці англійських перекладознавців

Серед фундаментальних праць з теорії перекладу у Великій Британії необхідно виділити роботу Т. Севорі «Мистецтво перекладу» (1952) [23], що охоплює широке коло перекладацьких проблем та формулює ряд перспективних положень у сфері лінгвістичної теорії перекладу.

У цьому дослідженні тематична наповнюваність представлена досить довільно, без особливої логічної послідовності. Однак автор презентує класифікацію, в якій диференціюється та градується ступінь точності інформації, що перекладається.

Автором виділяються чотири типи перекладу: а) досконалий (переклад фраз-оголошень); б) адекватний (переклад сюжетних творів, у яких важливий зміст, тоді як зовнішня форма представлена у досить довільній формі, нівелюючи важкі для розуміння місця); в) якісний (переклад класичних творів з акцентуванням уваги як на формі, так і на змісті; при цьому відзначається відсутність комерційної цінності – і відтак – комерційної неспроможності подібного перекладу, що є надто тривалим за часом і тому навряд окупним); г) близький до адекватного (переклад науково-технічної літератури, що вимагає від перекладача відмінного знання дисципліни, що описується в тексті-оригіналі).

У будь-якому типі перекладу поряд зі змістом і формою автор вважає важливим комунікативний підхід (в якості однієї з цілей перекладу). Авторська ідея полягає в тому, що перекладацький процес завжди базується на пошуку та підборі варіантів відповіді на триєдине питання: що сказав автор, що він хотів цим сказати, як це сказати (передати) перекладачеві.

Щодо питання про принципи перекладу автор приходить до висновку про повну відсутність таких загальновизнаних принципів у зв'язку з тим, що у списку формулювань (взятих у різних авторів як доказ такого висновку) містяться абсолютно взаємовиключні принципи.

Одночасно автор не представляє власних сформульованих нових принципів перекладу, вважаючи, що перекладачеві слід просуватися серединним шляхом між буквальним та вільним перекладом (інакше кажучи, вже перекладений текст повинен читатися як самостійний текст і при цьому бути вірним оригіналу), попутно запозичуючи вдалі варіанти з попередніх перекладів майстрів-перекладачів.

Вдало проігнорувавши введення власного трактування загальних принципів перекладу, Т. Севорі ввів у свою роботу постановку важливої практичної проблеми про те, що вибір варіанта перекладу багато в чому залежить від типу читача.

Автор поділяє всіх читачів на чотири типи: без знання іноземної мови; із фрагментарними знаннями іноземної мови; знання іноземної мови було раніше, але воно майже повністю забуте; добре знання іноземної мови. Ця ідея про успішність перекладацького процесу в залежності від можливого рівня передбачуваного рецептора перекладу займає важливе місце у концептуальному апараті сучасного перекладознавства.

У цілому нині можна констатувати, що праця Т. Севорі представляє особливості загальнофілологічного підходу до проблем перекладу.

Наступна робота презентує теорію перекладу, що базується на

лінгвістичних дослідженнях англійської лінгвістичної школи, її яскравим представником був Дж. Ферс.

Прихильники цієї школи виділяли формальний і семантичний план у структурі мови, вивчали функції мовних одиниць при мовному спілкуванні, прагнули поєднати лінгвістичну теорію з прикладними аспектами мовознавства (що було важливим етапом у розвитку теорії перекладу, яку розглядали в якості складової частини прикладного мовознавства, що базується на платформі загального мовознавства). Це спричинило те, що перекладознавство та питання перекладу відтепер розглядалися на фундаментальній науковій основі нарівні з іншими лінгвістичними проблемами.

У роботі Дж. Ферса «Лінгвістичний аналіз та переклад» (1956) [9] лінгвістичний аналіз граматичного, фонологічного, фоно-естетичного та деяких інших ракурсів пов'язується з аналізом різних ракурсів перекладу. Автор вказує на необхідність вивчення особливостей мовних структур у фокусі перекладацької практики, вважаючи, що саме існування перекладу служить серйозним викликом лінгвістичної теорії.

Один з послідовників лінгвістичної школи Дж. Ферса – М. А. К. Хеллідей – активно розробляв лінгвістичні основи перекладацької теорії, вважаючи вкрай важливим включення перекладацької проблематики в лінгвістичні роботи як об'єкта мовознавства та частини зіставного мовознавства, що знайшло відображення у роботі «Зіставлення та переклад» (1964) [11].

Дослідник вводить термін «еквівалентність» як центральне поняття для теорії перекладу та порівняльного мовознавства. Вчений упевнений, що основа будь-якого перекладу виявляється при зіставленні мовних одиниць та структур у двох мовних системах – мови перекладу та мови, з якої робиться переклад. А процес перекладу полягає в пошуку можливості використання контекстуально еквівалентних одиниць, що зіставляються. Після зіставлення та виявлення контекстуальної еквівалентності одиниць двох мов можна стверджувати про їхню формальну подібність (або еквівалентність) у структурах пари мов.

М. А. К. Хеллідей відносить поняття еквівалентності до контекстуальних понять, що відрізняються від використання будь-яких лексико-граматичних явищ, висловлює думки про існування шкали еквівалентності, проте уникає її визначення.

Вчений наполягає, що текст-оригіналу та текст перекладу характеризуються відношенням еквівалентності, що призводить до появи двох взаємно еквівалентних текстів різними мовами. Отже, перекладом

можна вважати відношення між двома або більше текстами, які грають однакову роль в однаковій ситуації.

Оскільки еквівалентність перекладу може поширюватись на більш дрібні частини тексту-оригіналу та тексту-перекладу, стає можливим прояв відносин еквівалентності навіть між окремими реченнями в текстах (у межах яких можна виявити еквівалентність мовних одиниць, тобто їх взаємну перекладаність).

Крім розробки поняття еквівалентності, вчений фокусує увагу на моделюванні самого процесу перекладу, який представлений як послідовний підбір мовних еквівалентів на різних рівнях мовної ієрархії, починаючи з морфем і слів і закінчуючи словосполученнями та реченнями.

У цій моделі проглядаються два етапи перекладацького процесу: а) вибір найбільш відповідного еквівалента для кожної мовної одиниці; б) модифікація зробленого вибору на рівні більшої одиниці.

Запропонована вченим схема не знайшла масової підтримки серед фахівців перекладу, тому що сама описана процедура виявилася громіздкою та непрактичною; до того ж еквівалентність може бути встановлена безпосередньо між одиницями високих рівнів.

Проте спроба моделювання перекладацького процесу паралельно із відтворенням розумових операцій перекладача сприяла розробці та появі згодом інших перекладацьких моделей, широко поширених у сучасному перекладознавстві.

8. Проблематика перекладу у монографії Дж. Кетфорда

Честь створення першої англomовної монографії з лінгво-перекладацької проблематики приписується Дж. Кетфорду та його «Лінгвістичній теорії перекладу» (1965) [5], в якій представлена спроба побудувати якусь самодостатню теорію перекладу на основі певних уявлень про мову та мовлення в якості солідної платформи загальнотеоретичних постулатів лінгвістів.

І саме Дж. Кетфорд став основоположником традиції в галузі перекладознавства – він першим почав розглядати початкові загальнолінгвістичні концепції (наприклад, запровадження інформації про структуру мови та її одиниць, процес мовної взаємодії при мовному спілкуванні тощо) перед тим, як приступити до викладу самих перекладацьких проблем.

Автор робить висновок про два рівні існування мови – мовний (фонологічний та графологічний) та екстралінгвістичний (граматичний та

лексичний, пов'язаний із ситуативністю як сферою впливу зовнішнього світу).

Для кожного з рівнів характерна своя специфіка (припустимо, обмежена кількість елементів для граматичного рівня та кількість елементів для лексичного рівня, «закрита система» граматики та «відкрита система» лексики).

У роботі також запропоновано класифікацію граматичних одиниць із п'яти класів (морфема, слово, словосполучення, підрядне речення, речення).

Автор вважає, що термін «переклад» визначає цю наукову дисципліну як заміну текстового матеріалу мовою оригіналу еквівалентним текстовим матеріалом мовою перекладу (при цьому важливо вказати на використання словосполучення «текстовий матеріал», яке вказує на можливість безпосереднього перенесення компонентів або елементів оригіналу на перекладний текст). Поняття «еквівалентності», її природа та умови досягнення є ключовими у процесі перекладу.

У роботі розглядається спосіб визначення еквівалентності на основі емпіричного встановлення еквівалентності двох відрізків тексту, при цьому знайдені еквіваленти не обов'язково формально відповідають один одному, тому що кожна мова має свою систему значень, а значення одиниць мови-оригіналу можуть не співпадати зі значеннями одиниць мови перекладу.

Автор вважає, що еквівалентність при перекладі може відступати і від формальної відповідності, і від рівності значення: вона виникає відповідно різниць ознак вихідного тексту та перекладеного тексту.

Надалі думка Дж. Кетфорда про перекладацьку еквівалентність тиражувалася іншими авторами в багатьох публікаціях з теорії перекладу.

Автором виділяються кілька різних видів перекладу: а) повний (переклад всього тексту-оригіналу), б) тотальний (звичайний переклад, коли текст-оригінал перекладається на всіх мовних рівнях), в) частковий переклад (перенесення частини тексту-оригіналу в текст перекладу у разі неперекладності якихось елементів або надання перекладу місцевого колориту), г) обмежений (переклад на одному, обмеженому рівні – наприклад, лексичному, граматичному, фонологічному та інших).

До останнього варіанту відноситься також переклад з вибором еквівалентів переважно з одного і того ж класу або навпаки – вільний від подібного обмеження, тобто з можливістю переміщення еквівалентів з одного класу до іншого.

Дослівний переклад є допустимим на рівні класу слів, хоча при цьому можуть зустрічатися і вкраплення еквівалентів класу морфем. Буквальний переклад може мати відхилення від тексту-оригіналу через граматичні вимоги

мови, на яку перекладається початковий текст.

У роботі також фрагментарно розглядаються перекладацька транслітерація, лексико-граматичні перетворення, співвідношення діалектних та інших мовних відмінностей при перекладі тощо.

9. Праця П. Ньюмарка про теорію перекладу

На відміну від теоретиків-лінгвістів М.А.К. Хеллідея та Дж. Кетфорда автор монографії «Підступи до перекладу» (1981) [17] – П. Ньюмарк – відомий, перш за все, як перекладач-практик, що висуває свої теоретичні постулати на основі власного практичного перекладацького досвіду, викристалізованого з численних приватних спостережень про перекладацькі тонкощі та текстові труднощі.

Автор бачить мету вивчення теорії перекладу у правильному визначенні належних методів перекладу, відпрацьованих на основі великої кількості типів тексту, та формулюванні окремих принципів, правил і порад, багато проілюстрованих практичними прикладами. Себе автор вважає скоріше популяризатором перекладознавства, наголошуючи на важливості та значущості дисципліни про переклад у сфері взаємодії думки, значення та мови у різних культурах, впливу текстової інтерпретації на культурні та індивідуальні аспекти мови та мовної поведінки як окремої особистості, так і народів загалом.

П. Ньюмарк виділяє основні типи перекладацьких текстів (експресивні, інформативні, директивні), фактори, що впливають на вибір стратегії перекладача (мовні та художні якості тексту-оригіналу, можливий цільовий читач, завдання текстового перекладу), методи, що використовуються під час перекладу – комунікативний (з фокусом уваги на повідомленні читачеві) та семантичний (з акцентом на важливості авторського задуму).

Відзначивши умови та особливості використання кожного з методів, учений підкреслює, що комунікативний переклад корисний тоді, коли перекладач бажає вплинути на читача – це вплив, близький до того, який відчуває читач тексту-оригіналу. У той самий час мета семантичного перекладу – точна трансляція контекстуального значення тексту-оригіналу.

У будь-якому разі важлива вірність (еквівалентність і навіть буквальний переклад «слово в слово») перекладуваного матеріалу, що враховує словникову специфіку виразів, емфатичні оберти, синтаксичні структури і т.д., що виключає непотрібну багатослівність «парафраз» і «синонімів», що затемнюють значення та зміст тексту-оригіналу.

Автор цілком допускає змішання двох перекладацьких методів, проте

при цьому підкреслює, що бажання якнайбільше посилити природний вплив тексту таїть загрозу втрати семантичних рядів тексту-оригіналу. Отже, у перекладацькому процесі залишається актуальним принцип, що зміст завжди одягнений у певну форму, тому форма та зміст нерозривно пов'язані між собою.

Визнаючи важливість комунікативної функції мови, автор все ж таки підкреслює і виділяє ідею про мову як засіб вираження думки, а не засіб комунікації. У своєму прямому та безпосередньому вигляді комунікація найчастіше зустрічається в усному спонтанному мовленні та передає інформацію, отже комунікативний переклад також передає інформацію.

Мисленнєвий процес, зазвичай, знаходить свій відбиток у письмовій мові, природною формою перекладу мисленнєвого процесу є найбільш трудомісткий семантичний переклад. Автор вважав свої ідеї щодо цих двох методів перекладу найбільш цінними в роботі.

Як доповнення слід також зазначити деякі окремі питання перекладу, порушені автором – такі, як переклад термінів, назв, власних імен, сленгу і т. д., ці окремі питання проілюстровані багатими прикладами і супроводжуються корисними практичними зауваженнями майстра перекладу.

10. Концепція перекладу М. Снем-Хорнбі

Серед великої різноманітності теоретичних концепцій у сучасному перекладознавстві особливе місце займає праця М. Снем-Хорнбі «Перекладні дослідження. Інтегрований підхід» (1988) [25], в якому представлена – як це видно з назви – інтегрована концепція перекладу зі спробою охопити якомога ширше коло перекладацької проблематики на якійсь узагальнюючій, уніфікуючій платформі.

Насамперед, варто зазначити, що автор вважає незадовільними та недостатніми сучасні йому теорії перекладу, тому що вони базуються виключно на протиставленні та антагонізмі основоположних категорій (наприклад, відокремлено досліджуються мова та література, художній та технічний переклад, у процесі художнього перекладу зневажливо відносяться до лінгвістичного підходу тощо).

До того ж всі теорії сфокусовані тільки на одну з категорій, виявляючи її занадто узагальнюючий або звужений ракурс, тоді як кожна категорія має свій центр і периферію без жорстко позначених меж.

Як випливає з вищевказаного, затребуваною є єдина система відносин (прототипологія) з окремими рубриками і динамічною шкалою розмитих

відтінків, що взаємоперехрещуються.

У якості моделі перекладознавства автор висуває власну таблицю стратифікації всіх ракурсів та факторів перекладу (знову ж таки без жорстких рестрикцій між ними).

Згідно з цією моделлю виділяються шість основних рівнів (від найбільш загальних до часткових), кожен з яких поділяється на основні категорії та ланцюжки рухомого спектра взаємопов'язаних компонентів. Представлені наступні перекладацькі рівні: 1) загальні види перекладу, 2) прототипологія основних видів текстів, 3) «екстраперекладацькі» дисципліни, 4) тонкощі процесу перекладу, 5) лінгвістичні дисципліни, які релевантні для теорії перекладу, 6) звукові особливості мовлення.

Спектр компонентів на кожному рівні досить складний і громіздкий для опису, тому обмежимося загальним і дуже коротким розглядом.

Загальні види перекладу представляють гнучку шкалу від загальномовних видів до художнього та спеціального. Прототипологія основних текстових видів тягнеться від класичних і традиційних античних текстів до сучасної белетристики, а також охоплює вузькопрофесійну інформацію, включаючи газетну, рекламну.

«Екстраперекладні» дисципліни охоплюють соціокультурні та країнознавчі дослідження, історію культури та літератури. Тонкощі процесу перекладу включають етапи прояснення змісту тексту, створення власне текстового перекладу з урахуванням критеріїв еквівалентності, застосування перекладацьких функцій (комунікативної або інформативної).

Мається на увазі, що лінгвістичні дисципліни, релевантні для теорії перекладу, включають низки специфічних дисциплін (наприклад, такі як психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвістика тексту тощо). Особливості мовлення охоплюють звукові особливості мовлення, ритмічну організацію мовлення, фонологічний ефект, що досягається.

Ключові проблеми перекладознавства позначені автором так: переклад як міжкультурна подія; від спеціальної мови до художнього перекладу; переклад, текст та мова; панорама перекладознавства.

Наголошується на важливості того, що називається культурними особливостями: з ними співвідносяться порушення мовної норми, метафоричність текстів та деякі інші характеристики. Тут автором вводяться нові терміни – вимір (мовне вдосконалення тексту через лексичний, стилістичний і синтаксичний відбір) і перспектива (точка зору автора чи читача, яка визначається їх ставленням до подій, що описуються в тексті).

Торкаючись триєдиної сфери мови, тексту та перекладу, автор аналізує

деякі тренди сучасних лінгвістичних концепцій; при цьому вважається, що розуміння мови як коду, а речення – як ряду знаків, практично відповідає тільки для машинного перекладу.

Щодо текстового перекладу людиною, то тут необхідно зберігати та розвивати давно апробовані старі підходи, пов'язані з мовою та культурою та застосуванням літературно-емпіричних методів.

В цілому мається на увазі, що у текстовому перекладі є багаторівневий підхід: спочатку визначається загальна структура тексту (при необхідності може бути підключений і культурологічний ракурс), а потім – функції окремих компонентів та їх взаємозв'язків, лексичні поля, система образів, особливості синтаксису тощо, що допомагає розкриттю змісту тексту, що перекладається.

Автор особливо вимогливий до словника перекладача, який обов'язково має поєднувати характеристики тлумачного та синонімічного словників та неодмінно включати такі класи: термінологію, міжнародні слова, предмети реалій побуту, оцінні та емоційні слова, етнокультурні реалії.

Щодо проблем художнього перекладу автор виділяє наступні тренди: перенесення основної уваги з тексту-оригіналу на текст перекладу; дескриптивний підхід витісняє оціночний; переклад розглядається як невід'ємна частина широкого соціокультурного контексту і культури мови, якою робиться переклад; характер зв'язку текстів двома мовами залежить від ситуації та функції перекладу.

Щодо питань стилю художнього тексту автором висловлюється думка про відсутність теорії стилю для перекладу, а створення такої теорії на практиці підмінюється дискурсом про різноманітні стилістичні прийоми. При цьому передбачається, що така теорія повинна мати багаторівневий підхід, відповідність множинності текстових функцій і частотність їх застосування, художньо-мотивоване право на використання відхилень від норм мови, щільний аналіз синтаксичної, семантичної та лексичної платформ, чітку шкалу відмінностей текстів за типами (від стандартно-інформаційних до індивідуально-авторських).

Розвиваючи думки про перспективи перекладацьких студій, автор висловлює оптимізм, бачачи прекрасне майбутнє для теоретиків і практиків перекладу у зв'язку з тим, що потреба у перекладі все збільшується, тому переклад потребує якісної теоретичної основи.

Поряд з цим варто пам'ятати, що хороша теоретична теорія передбачає наявність паралельного практичного курсу для ефективної підготовки майбутніх перекладачів. Загалом це неминуче призведе до підвищення рівня

критики перекладу.

Загалом праця М. Снелл-Хорнбі є продуктивною, тому що поряд з узагальненням ключових трендів у перекладацьких дослідженнях автор виклав низку конкретних пропозицій у сфері вивчення окремих ракурсів перекладу.

ВИСНОВКИ

Цілком очевидно, що для своєї подальшої еволюції перекладацькій практиці неминуче потрібне теоретичне обґрунтування з метою загального осмислення накопиченого досвіду.

Вивчення перекладознавства сприяє розкриттю загальнолінгвістичних закономірностей перекладацького процесу, встановленню функціональної бази взаємодії різних мов, показу регулярності використовуваних перекладних еквівалентів (їх часткового або загального характеру) та їх рівноцінності, проясненню етапів перекладу як такого.

Перш за все, варто підкреслити той факт, що теоретична база, що вибудовується вченими, залежить не тільки від їх індивідуального досвіду, а й від бачення картини світу на особистісному рівні, що включає широкий діапазон інтересів дослідників та сферу їхньої загальнонаукової діяльності, які, природно, пов'язані з великими освітніми центрами Старого та Нового Світу.

Всі розглянуті роботи мають свої безперечні переваги, які надавали потужного імпульсу загальному розвитку перекладознавства і навіть ставали основою появи перекладацьких шкіл, сприяли популяризації перекладознавства як наукової дисципліни та стимулювали виникнення інтересу до теорії та практики перекладу серед широкого кола лінгвістів.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Baker M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd Edition, Routledge, 332 p.
- [2] Ballard, M. (1993). La traduction à l'université: Recherches et propositions didactiques. Lille : Presses Universitaires de Lille, 262 p.
- [3] Brisset, A. (1990). Sociocritique de la traduction. Théâtre et altérité au Québec. Longueuil : Éditions du Préambule, 347 p.
- [4] Casagrande, J. (1964). The Ends of Translation. In: International Journal of American Linguistics, v. XX, No.4, Oct., p. 335-340.
- [5] Catford, J. (1965). Linguistic Theory of Translation. London, Oxford University Press, 103 p.
- [6] Chuquet H., Paillard M. (1987). Approche linguistique des problèmes de traduction. Paris, Ophrys, 452 p.
- [7] Delisle, J. (1984). L'analyse du discours comme methode de traduction. Ottawa. 282 p.
- [8] Enobong, J. (2010). Étude des conceptions théoriques de deux traductologues anglophones, Peter Newmark et Eugène Nida, à la lumière de la théorie interprétative de la traduction. Linguistique. Paris III, Université de la Sorbonne nouvelle, 420 p.
- [9] Firth, J. (1956). Linguistic Analysis and Translation. In: «For Roman Jakobson». The Hague, Mouton, p. 133-139.
- [10] Folkart, B. (1991). Le Conflit des énonciations. Traduction et discours rapporté. Québec: Éditions Balzac, Collection : L'Univers des discours, 481 p.
- [11] Halliday, M.A.K. (1964). Comparison and Translation. In: M.A.K. Halliday, A. McIntosh, P. Strevens. «The Linguistic Sciences and Language Teaching». London, Longmans, 322 p.
- [12] Jones, M. (2014). The Beginning Translator's Workbook: Or The ABCs of French and English Translation. New York-Toronto- Plymouth, University Press of America. 292 p.
- [13] Lappin-Fortin, K. (1955). La traduction: un pont de depart. Toronto, Vancouver. 286 p.
- [14] Lawrence V. (2008). The Translator's Invisibility. A History of Translation. 2nd Edition, Routledge, 338 p.
- [15] Lederer, M. (1981). La traduction simultanee. Experience et theorie. Paris. 454 p.
- [16] Mounin, G. (1963). Les Problemes theoriques de la traduction. Paris. 296 p.
- [17] Newmark, P. (1981). Approaches to Translation. Pergamon Oxford, 200 p.
- [18] Newmark P. (1987). A textbook of translation. Shanghai: Foreign language education press, 312 p.
- [19] Nida, E. (1964). Toward a science of translating. Leiden. 331 p.
- [20] Nida E., Taber Ch. (1982). The Theory and Practice of Translation. Brill, 218 p.
- [21] Prado Paz, C. (2016). La contribution traductologique de Michel Ballard, fondement d'une école? Soria, Universidad de Valladolid, 104 p.
- [22] Quine, W. (1959). Meaning and Translation. In: R. Brower (ed.). «On Translation». Cambridge, MA.: Harvard University Press, p. 148–72.
- [23] Savory, T. (1952). The Art of Translation. London. 159 p.
- [24] Seleskovich, D., Lederer, M. (1987). Interpreter pour traduire. Paris. 311 p.
- [25] Snell-Hornby, M. (1988). Translation Studies. An Integrated Approach. Amsterdam : Philadelphia. John Benjamins Publishing Company; Revised edition, 170 p.
- [26] Thompson A., Vinay J., Darbelnet J. (1960). Stylistique comparée du français et de l'anglais. In: Revue belge de philologie et d'histoire, t. 38, fasc. 2. Histoire (depuis la fin de l'Antiquité) – Geschiedenis (sedert de Oudheid), pp. 451–452. https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-818_1960_num_38_2_2317_t1_0451_0000_1.
- [27] Vinay, J., Darbelnet. J. (1958). Stilistique comparee du francais et de l'anglais. Paris. 331 p.
- [28] Voegelin, C. (1954). Multiple Stage Translation. In: International Journal of American Linguistics, v. 20, p. 271-280.
- [29] Гарбовский Н. К. (2004). Теория перевода. М.: Изд-во Моск. ун-та, 544 с.
- [30] Калашник Н. Г., Гетьман Н. О. (2004). Теорія та практика перекладу. Вступ до спеціальності. Запоріжжя: Мотор-Січ, 314 с.
- [31] Карабан В. І. (2002). Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 564 с.
- [32] Комиссаров В. Н. (2001). Лингвистическое переводоведение в России. М.: ЭТС, 184 с.
- [33] Коптілов В. В. (1982). Теорія і практика перекладу. К.: Видавництво Київ. університету, 166 с.
- [34] Корунець І. В. (2003). Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 448 с.
- [35] Рецкер Я. И. (2007). Теория перевода и переводческая практика. М.: Р. Валент, 242 с.
- [36] Федоров А. В. (2002). Основы общей теории перевода. М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 416 с.

REFERENCES

- [1] Baker M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd Edition, Routledge, 332 p.
- [2] Ballard, M. (1993). La traduction à l'université: Recherches et propositions didactiques. Lille : Presses Universitaires de Lille, 262 p.
- [3] Brisset, A. (1990). Sociocritique de la traduction. Théâtre et altérité au Québec. Longueuil : Éditions du Préambule, 347 p.
- [4] Casagrande, J. (1964). The Ends of Translation. In: International Journal of American Linguistics, v. XX, No.4, Oct., p. 335-340.
- [5] Catford, J. (1965). Linguistic Theory of Translation. London, Oxford University Press, 103 p.
- [6] Chuquet H., Paillard M. (1987). Approche linguistique des problèmes de traduction. Paris, Ophrys, 452 p.
- [7] Delisle, J. (1984). L'analyse du discours comme methode de traduction. Ottawa. 282 p.
- [8] Enobong, J. (2010). Étude des conceptions théoriques de deux traductologues anglophones, Peter Newmark et Eugène Nida, à la lumière de la théorie interprétative de la traduction. Linguistique. Paris III, Université de la Sorbonne nouvelle, 420 p.
- [9] Firth, J. (1956). Linguistic Analysis and Translation. In: «For Roman Jakobson». The Hague, Mouton, p. 133-139.
- [10] Folkart, B. (1991). Le Conflit des énonciations. Traduction et discours rapporté . Québec : Éditions Balzac, Collection : L'Univers des discours, 481 p.
- [11] Halliday, M.A.K. (1964). Comparison and Translation. In: M.A.K. Halliday, A. McIntosh, P. Stevens. «The Linguistic Sciences and Language Teaching». London, Longmans, 322 p.
- [12] Jones, M. (2014). The Beginning Translator's Workbook: Or The ABCs of French and English Translation. New York-Toronto- Plymouth, University Press of America. 292 p.
- [13] Lappin-Fortin, K. (1955). La traduction: un pont de depart. Toronto, Vancouver. 286 p.
- [14] Lawrence V. (2008). The Translator's Invisibility. A History of Translation. 2nd Edition, Routledge, 338 p.
- [15] Lederer, M. (1981). La traduction simultanee. Experience et theorie. Paris. 454 p.
- [16] Mounin, G. (1963). Les Problemes theoriques de la traduction. Paris. 296 p.
- [17] Newmark, P. (1981). Approaches to Translation. Pergamon Oxford, 200 p.
- [18] Newmark P. (1987). A textbook of translation. Shanghai: Foreign language education press, 312 p.
- [19] Nida, E. (1964). Toward a science of translating. Leiden. 331 p.
- [20] Nida E., Taber Ch. (1982). The Theory and Practice of Translation. Brill, 218 p.
- [21] Prado Paz, C. (2016). La contribution traductologique de Michel Ballard, fondement d'une école? Soria, Universidad de Valladolid, 104 p.
- [22] Quine, W. (1959). Meaning and Translation. In: R. Brower (ed.). «On Translation». Cambridge, MA.: Harvard University Press, p. 148–72.
- [23] Savory, T. (1952). The Art of Translation. London. 159 p.
- [24] Seleskovich, D., Lederer, M. (1987). Interpreter pour traduire. Paris. 311 p.
- [25] Snell-Hornby, M. (1988). Translation Studies. An Integrated Approach. Amsterdam : Philadelphia. John Benjamins Publishing Company; Revised edition, 170 p.
- [26] Thompson A., Vinay J., Darbelnet J. (1960). Stylistique comparée du français et de l'anglais. In: Revue belge de philologie et d'histoire, t. 38, fasc. 2. Histoire (depuis la fin de l'Antiquité) – Geschiedenis (sedert de Oudheid), pp. 451–452. https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-818_1960_num_38_2_2317_t1_0451_0000_1.
- [27] Vinay, J., Darbelnet. J. (1958). Stilistique comparee du francais et de l'anglais. Paris. 331 p.
- [28] Voegelin, C. (1954). Multiple Stage Translation. In: International Journal of American Linguistics, v. 20, p. 271-280.
- [29] Garbovskiy N. K. (2004). Teoriya perevoda. M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 544 s.
- [30] Kalashnyk N. H., Hetman N. O. (2004). Teoriia ta praktyka perekladu. Vstup do spetsialnosti. Zaporizhzhia : Motor-Sich, 314 s.
- [31] Karaban V. I. (2002). Pereklad anhliskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Vinnytsia: Nova knyha, 564 s.
- [32] Komissarov V. N. (2001). Lingvisticheskoe perevodovedenie v Rossii. M.: ETS, 184 s.
- [33] Koptilov V. V. (1982). Teoriia i praktyka perekladu. K.: Vydavnytstvo Kyiv. universytetu, 166 s.
- [34] Korunets I. V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu. Vinnytsia: Nova knyha, 448 s.
- [35] Retsker Ya. I. (2007). Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika. M.: R. Valent, 242 s.
- [36] Fedorov A. V. (2002). Osnovy obshchey teorii perevoda. M.: OOO «Izdatelskiy Dom «FILOLOGIYA TRI», SPb.: Filologicheskiiy fakultet SPbGU. 416 s.